

Bírálat

Király Miklós: Nemzetközi adásvétel és jogegységesítés. Kollíziós és anyagi jog – kölcsönhatás, verseny, együttélés (ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 2022. 316.) című könyvéről (MTA doktora eljárásban benyújtott értekezésként)

Az MTA Doktori Szabályzat 25. § (1) azt a követelményt támasztja a benyújtott doktori művel kapcsolatban, hogy önmagában véve is alkalmas a kérelmező eredeti tudományos teljesítményének értékelésére, megítélésére, valamely tudományos kérdés megoldásának bemutatása alapján. Ugyanezen szabályozó 37. § (3) előírja, hogy a hivatalos bíráló bírálatában részletesen értékeli a doktori mű tudományos eredményeit, annak újdonságát, érdemeit és hiányosságait, valamint azt, hogy hiteles adatokat tartalmaz-e; ennek alapján tételesen nyilatkozik arról, hogy a mű mely téziseit fogadja el új tudományos eredményként, és melyeket nem, végül, hogy a doktori művet nyilvános vitára alkalmasnak tartja-e, avagy nem.

Az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottsága bírálói felkérésének eleget téve a fentiek szem előtt tartása mellett fontos hangsúlyozni, hogy a bíráló „nehezített pályán mozog”, hiszen a pályázó MTA doktora eljárásban benyújtott munkája már 2022-ben megjelent, így a bírálói szempontok, meglátások és vélemények irrelevánsak a bírálendő mű szempontjából és csak az MTA doktora eljárás lefolytatása során lehet szerepük. Továbbá az sem könnyíti meg a bíráló helyzetét, hogy nem nemzetközi magánjogász, hanem anyagi jogi magánjogász, és szakmai önmagát a benyújtott mű értékelésénél sem tudta megtagadni.

A pályázó által a könyvhöz mellékelte tézisek 12 oldalt tesznek ki, tartalmazva a diszertáció tárgyának, céljának és módszertanának rögzítését a tézisek, következtetések ismertetése mellett. A tézisközlemény szerint a könyv három témára koncentrált: a szerződésekre (elsősorban a nemzetközi adásvételre), az egységes anyagi szerződési jog megteremtésére irányuló nemzetközi egyezményekre (figyelemmel a soft lawra, a lex mercatoriára is), valamint ezek közötti kapcsolatra, határfelületekre. A mű során iránytűként alkalmazza a szerző a megválaszolandó kérdéseket egy csokorba gyűjtve, alapvetően történeti és összehasonlító módszereket alkalmazva a válaszadás során. A forrásanyag merítése – a felhasznált szakirodalom és bírói joggyakorlat mellett – elismerésre méltó: 1955-s Hágai Egyezmény a Nemzetközi Adásvételre alkalmazandó jogról, az 1986-s ugyanebben a tárgykörben született, de hatályba nem lépett Hágai Egyezmény, az Európai Unió Római Egyezménye és Róma I rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról, ugyanerről a Mexikóvárosi

Egyezmény, a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia Alapelvei a Jogválasztásról Nemzetközi Kereskedelmi Szerződéseknél, az 1935-s és 1939-s UNIDROIT-tervezetek, az 1964-s Hágai Egyezmények az adásvételi szerződésről (ULIS) és megkötéséről (ULFIS), a Bécsi Vételi Egyezményt (CISG), az UNIDROIT Alapelvek a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződésekről (UPICC), a Közös Európai Adásvételi Jog tervezete (CESL); esetenként pedig az Európai Szerződési Jog Alapelvei (PECL) és a Közös Referenciakeret Tervezete (DCFR). A bíráló a pályázó téziseit (az összetett kapcsolatok és az egységben való sokszínűség kapcsán) elfogadja azzal, hogy újdonságértékűnek az anyagi jogi újjáéledés, a féreglyukak léte és szerepe, tovább a lex mercatoria organikus fejlődésének jelenségei vonatkozásában kifejtetteket tartja. A bíráló éppen a nemzetközi adásvételi fókusszal összefüggésben hiányol három lényeges témakör bevonását a műbe, amelyek a könyv (a lábjegyzetekből leszárt 2022 nyári) lezárását megelőző évtized „termékei”:

A) 2015-ben az Európai Bizottság „Európai digitális egységes piaci stratégia” címmel közleményt¹ adott ki, amelyben az alapvető célkitűzések kerültek rögzítésre: „A digitális egységes piac olyan piac, amelyben biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása, és ahol az egyének és vállalkozások akadálymentesen, a fogyasztó- és adatvédelmi szabályok messzemenő betartása és tisztességes versenyfeltételek mellett végezhetik internetes tevékenységeiket. A digitális egységes piac megvalósítása révén Európa megtarthatja a digitális gazdaságban elfoglalt vezető pozícióját, elősegítve az európai vállalkozások globális növekedését.” A digitális egységes piaci stratégia² szerződési jog szempontjából releváns törekvései a tagállamközi elektronikus kereskedelem fellendítése, az indokolatlan területi alapú internetes tartalomkorlátozások megakadályozása, a digitális tartalomhoz való hozzáférés javítása, az internetes platformok és közvetítők szerepének rendezése, valamint a digitális szolgáltatások biztonságának megerősítése volt. A bizottsági közlemény deklarálta keretek és feltételek alapján szerteágazó uniós kodifikálás vette kezdetét,³ ezek közül a témánk szempontjából a legfontosabbak:

- 2017/1128/EU rendelet az online tartalomszolgáltatások a belső piacon való, határokon átnyúló hordozhatóságáról,

¹ COM/2015/0192 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52015DC0192>

² ANGYAL Zoltán: Úton a digitális egységes piac felé. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/3. Különszám 5-13. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/13819/3_angyalzoltan_t%C3%B6rdelt_jav.pdf

³ Ezzel kapcsolatban lásd még: TÓTH András – SZOBOSZLAI Izabella – SZALATKAY Judit: Fogyasztóvédelmi jog a digitális gazdaságban. *Versenytiükör*, 2022/2. 68-86.; ZÓDI Zsolt: Az Európai Unió digitális szolgáltatásokról és digitális piacokról szóló új rendelettervezetei. *Gazdaság és Jog*, 2021/1. 12-14.; GELLÉN Klára: Az egységes digitális piaci stratégia törekvései az áruk távértékesítése és a digitális tartalomszolgáltatások körében. *Gazdaság és Jog*, 2017/4. 3-9.;

- 2019/770/EU irányelv a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól,
- 2019/771/EU irányelv az áruk adásvételére irányuló szerződések egyes vonatkozásairól (az előbbivel együtt ún. digitális ikerirányelvek),⁴
- 2019/2161/EU irányelv az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése tekintetében,⁵
- 2019/1150/EU rendelet az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról,
- 2022/1925/EU rendelet a digitális ágazat vonatkozásában a versengő és tisztességes piacokról (Digital Market Act, DMA),
- 2022/2065/EU rendelet a digitális szolgáltatások egységes piacáról (Digital Service Act, DSA),⁶
- 2023/988/EU rendelet az általános termékbiztonságról. A felsorolt európai uniós jogi

normák határon átnyúló adásvételi szerződéseket érintettek alapvetően, és ezek (vagy az utolsónál a tervezete) elérhetőek voltak a <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html> honlapon a könyv lezárása és kiadása előtt. A könyvet aktuálissá tette volna, a tartalmát pedig újszerűvé és hiánypótlóvá, ha a fent említett EU-s jogszabályok kapnak egy külön kisebb tematikus egységbeli elemzést a digitalizáció – nemzetközi adásvétel – nemzetközi magánjog (kollíziós jog) hármas törésű prizmáján keresztül.

B) Emellett fontos hangsúlyozni, hogy az új technológiákra tekintettel rendeletek születettek az európai adatkormányzásról⁷ és a méltányos adathozzáférésekről, adatfelhasználásról,⁸ stratégia került megalkotásra kriptó-vagyonok kapcsán (Digital Finance

⁴ Az első három EU-s szabályozáshoz lásd: FAZEKAS Judit: *Fogyasztóvédelmi jog 2.0* Budapest, Gondolat Kiadó, 2022. 109-122., 131-132. BARTA Judit: Az EU által meghirdetett digitális forradalom hatása a kereskedelmi jog egyes területein: szerződések, fogyasztóvédelem, gazdasági verseny, gazdasági társaságok. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/3. Különszám 14-26. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/13820/4_bartajudit_t%C3%B6rdelt.pdf

⁵ Az ikerirányelvek és az Omnibus irányelv ismertetését lásd: FAZEKAS Judit: A feltörekvő technológiák, a mesterséges intelligencia és a fogyasztóvédelmi jog. In: MISKOLCZI-BODNÁR Péter – HOMICSKÓ Árpád Olivér – SZUCHY Róbert (szerk.): *De Iuris Peritorum Meritis 16., 65 Studia in Honorem Gyöngyi Harsányi*. Budapest, KRE ÁJTK, 2021. 81-95.

⁶ Más szempontú feldolgozásra lásd: BARTA Judit: A fogyasztóra leselkedő kiberveszélyek az e-kereskedelemben, különösen az online piacok körében. In: BENKE József (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Kecskés László 70. születésnapja tiszteletére*. Pécs, PTE ÁJTK, 2023. 23-35.

⁷ 2020/0340 (COD) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0767>

⁸ 2022/0047 (COD) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0068>

Package, DFP),⁹ ajánlásokat¹⁰ készítettek a mesterséges intelligencia (Artificial Intelligence, AI)¹¹ vonatkozásában és nyilatkozatot tettek közzé a digitális euro kibocsáthatóságával¹² kapcsolatban; a European Law Institute (ami nemzetközi és egyben regionális szakmai szervezet) pedig ezekre reflektálva szakanyagokat készített.¹³ Ezek kapcsán az ELI-ben több éves folyamattal készülő jogi anyagokhoz a szerzőnek a magyar hub vezetőjeként¹⁴ teljes hozzáférése volt, és a smart contract-kkel kapcsolatos ELI interpretáció (lásd: 13. lábjegyzet) is rendelkezésére állt, ahogy a smart contract-hez kapcsolódó számos szakirodalom is hozzáférhető volt. Ezt azért hangsúlyozom, mert a smart contract-k egyik hajtóereje éppen a határokon átnyúló adásvételi láncolatok automatizálása, egyszerűsítése és gyorsítása volt. Ennek kapcsán is lehetnek volna – legalább alpontként – tisztázandó nemzetközi magánjogi (kollíziós jogi) kérdések, valamint a lex mercatoria és a smart contract-k egymást érintő – lehetséges - hatásai.

C) A bíráló által hiányolt harmadik témakör szervesen kapcsolódik a megelőző kettőhöz: a komplex szerződések problematikája.¹⁵ A külföldi szakirodalom az egymással összekapcsolt szerződések archetípusának a Hoge Raad-ügyben (1998) jogvita tárgyává tett hitelezett adásvételt (fogyasztói szerződést) tekinti; ebben az ügyben hozott ítéletre további bírói gyakorlat és a DCFR definíciója is épült, továbbá megjelent az adásvételhez tapadóan a kölcsön és a biztosítás összekapcsolása.¹⁶ Fontos lenne megismerni a nemzetközi magánjog (kollíziós jog) viszonyulását a komplex szerződésekhez, azokon belül leginkább a kapcsolt kontraktusokhoz és a szerződés-csomagokhoz/szerződés-egyettesekhez, mert a nemzetközi

⁹ https://finance.ec.europa.eu/publications/digital-finance-package_en, letöltés ideje: 2023. 05. 19.; Ezzel kapcsolatban lásd még: VARGA Zoltán – FIGECZKI Blanka: A digitális pénzügyek jövője az Európai Unióban. *Gazdaság és Jog*, 2021/10. 8-12.; HALÁSZ Zsolt: Kihívások a pénzügyi fogyasztóvédelem szabályozásában: kriptoeszközök és ügyfélvédelem. *Iustum Aequum Salutare*, 2022/1. 75-83.

¹⁰ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/excellence-trust-artificial-intelligence_en#documents, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence>

¹¹ A mesterséges intelligencia fogalmára és az ezzel kapcsolatban szükséges uniós lépésekre lásd: COM(2018) 237 final/2 A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE Mesterséges intelligencia Európa számára [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52018DC0237R\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52018DC0237R(01))

¹² Az Európai Bizottság és az Európai Központi Bank közös nyilatkozata https://edpb.europa.eu/system/files/2023-01/edpb_statement_20221010_digital_euro_hu.pdf; Ezzel kapcsolatban lásd még: MEZEI Kitti: A digitális jegy-bankpénz bevezetésének kihívásai és jogi dilemmái. *Infokommunikáció és Jog*, 2021/2. 15-20.

¹³ Például: ELI Principles on the Use of Digital Assets as Security 2022. <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/completed-projects/use-of-digital-assets-as-security/>; ELI Principles on Blockchain Technology, Smart Contracts and Consumer Protection 2022. https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_on_Blockchain_Technology_Smart_Contracts_and_Consumer_Protection.pdf; T. RODRÍGUEZ DE LAS HERAS BALLELL: Guiding Principles for Automated Decision-Making in the EU. *ELI Innovation Paper*, 2f022. https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Innovation_Paper_on_Guiding_Principles_for_ADM_in_the_EU.pdf

¹⁴ <https://www.europeanlawinstitute.eu/hubs-signs/hubs/hungarian-hub/>

¹⁵ Erről lásd: PAPP Tekla: *Atipikus szerződések*. Bp., hvgorac, 2019. 52-73.

¹⁶ PAPP 53.

adásvételi szerződések gyakran ezeknek az összetett szerződési jogviszonyoknak a részeként jelennek meg, egyben érintve a digitalizáció és az AI által is.

A könyv a Bevezetés és az Összefoglalás keretében négy nagy tartalmi egységből áll: Törekvések a szerződésekre vonatkozó kollíziós jog egységesítésére – Jogforrások; Törekvések az anyagi szerződési jog egységesítésére – Jogforrások; Szabályozási kérdések a nemzetközi magánjog egységesítésénél; Szabályozási kérdések az anyagi szerződési jog egységesítésénél; azaz párhuzamos bemutatást, ismertetést alkalmaz a szerző.

A Bevezetés egy része megismerhető a tézisfüzetből is: alapvetően a kutatómunka során felmerült jogi szempontból releváns és izgalmas kérdések feltétele áll a középpontjában. A bíráló személyes véleménye, hogyha a 19., 21. oldalakon szereplő új meglátásokat tartalmazó kérdések megválaszolása lett volna a mű vezérfonala, akkor egy nem hagyományos nemzetközi magánjogi tartalmú, hanem egyéni szemléletű és úttörő munka született volna. A Bevezetés végén kerül ismertetésre és indokolásra a szerzői mű felépítése.

A két Törekvések... fejezet jog- és jogalkotástörténeti ívet ad a szerződésekkel kapcsolatos kollíziós és anyagi jogok egységesítésének a jogforrások időrendi sorrendjében. A jogi normák (1950-s évektől) tartalmának ismertetése mellett a második fejezetben számos jogi kihívást jelentő kérdést feltesz a szerző (a teljesség igénye nélkül: mikor nemzetközi egy szerződés, diszpozitivitás – kógencia, a tényállás nemzetközi jellegének bíró általi, hivatalból való észlelése etc.), tulajdonképpen nyitva hagyva azokat. A harmadik fejezetben az 1930-s évekre visszanyúlva tágul a horizont a kereskedelmi joggal, a fogyasztóvédelemmel etc., lezárva a CESL-lel. A szerzői módszer azonos az előző fejezetével: a fontos tartalmi elemek és a fejlődési ciklusok bemutatásán kívül lényeglátó és fontos kérdések (50., 53., 58., 63.) is felmerülnek. E két fejezet kapcsán a bíráló szerencsésebbnek tartotta volna, ha a jogforrások szemléltetésénél jelenkori premier plan technika alkalmazása mellett valamennyi felvetett kérdéstről meg tudtuk volna a szerző választát, álláspontját, véleményét.

A negyedik fejezet a nemzetközi magánjog egységesítésével kapcsolatos szabályozási kérdésekről szól, több csomópontra koncentrálva:

- a tárgyalt jogforrások tárgyi hatálya (nemzetközi jelleg, egyetemes alkalmazás, kizárt tárgykörök, nem szabályozott kérdések);
- jogválasztás (nem állami jogok és ezek választottbírói procedúrában, jogválasztás hiányában alkalmazandó jog, a bíráló logikailag ide tenné: a fenntartásokat, az imperatív szabályokat, és az egységes kollíziós jog értelmezését is, továbbá a fogyasztói ügyletek az előző témakör szempontjából is lényegesek, nemcsak a jogválasztás szempontjából);

- szerződési dinamika (érvényesség/érvénytelenség, a szerződésre alkalmazandó jog által szabályozott kérdések). Az ismertetett kérdéskörök megvilágítása a már említett jog- és jogalkotástörténeti kontextusban került kidolgozásra utalásokkal az Európai Unió Bíróságának néhány ítéletére és magyar vonatkozásokra; összefoglaló táblázatok/halmazábrák/hálózatos összefüggések ábrázolása hasznos összegző jellegű és előremutató áttekintést adhattak volna a tematikus csomópontok kapcsán. A szerző lényeges megállapításai e fejezetben a következők: nincs egységes szerződésdefiníció, ahogy a nemzetközi jelleg meghatározásának generálisan alkalmazott módszere sincs; a kötelező jogforrások kapcsán az egyetemes alkalmazás igénye felmerül; a kollíziós jog egyik támasztó oszlopa a jogválasztás kapcsán a felek autonómiájának érvényesülése; az alapelvek és a nemzetközi magánjogi normák, valamint a soft és hard law egymáshoz viszonyulása, választottbírói eljárásban való megengedhetősége; jogválasztás és tisztességtelen ászf viszonylat a fogyasztói ügyleteknél.

Az ötödik fejezet az előzővel párhuzamba állítva az anyagi szerződési jog egységesítésének szabályozási kérdéseit fejti ki, tartalmazva új témákat is: alakszerűtlenség, természetbeni teljesítés, késedelmi kamat, szellemi tulajdonjog védelme (könyvbe emelésük és sorrendiségük indoka nem derül ki: miért éppen ezekkel a szabályozási kérdésekkel bővül tartalmilag ez a fejezet az előzőhöz képest?), azonban azonos jogalkotástörténeti idővonalon. A szerző a tárgyi hatály kapcsán szabályozatlan területeket derített fel, körbe járta az egységes szerződési jog alkalmazásának a felek általi kizárási lehetőségeit és választhatóságát is. Megjelenik a munkában az egységes szerződési jog alapelvek szempontjából történő értelmezése és a joghézagok kapcsán a többrétű elemzés is. Feltárássra került, hogy a kereskedelmi szokásoknak az egységes szerződési joghoz képest mi a szerepe, és használatuk milyen eltéréseket eredményez. A könyvben külön kitér a szerző a kollíziós jogi és anyagi jogi egyezmények együttállására, az azonos/hasonló adásvételi jogot alkalmazó országok helyzetére és a föderációs klauzulára; és szemléletmódjában – helyeselhetően – megjelenik a globalizáció is. Az Összefoglalás adja a könyv esszenciáját: globális/egyetemes anyagi jogi kodifikáció megvalósíthatatlansága és a kollíziós jog gyorsabb unifikációja, az akarati autonómia erősödése (az A & B pontban jelzett, kimaradt témák elemzése ezt nem támasztaná alá), az organikus, azonban nem rendületlen jogfejlődés, a kereskedelmi szokások szerepe kapcsán.

A benyújtott monográfiát 16 oldalnyi szakirodalom használata jellemzi, amely teljességre törekvést, szakmai alaposítást és elmélyültséget jelez, ugyanakkor azt is, hogy sokan feldolgozták már a könyv kérdésköreit, így egyfajta „kitáblázott ösvényen” haladt a szerző. A joggyakorlat csak példálódzó jelleggel, a relevánsabb és szemléletesebb bírói döntések használatával van jelen a műben.

A szerző alapvetően retrospektív nézőpontból írta meg munkáját, nem kifejezetten reagálva a negyedik ipari forradalom szerződési jogra gyakorolt globális, regionális és nemzeti hatásaival, amik óhatatlanul begyűrűztek/begyűrűznek a nemzetközi magánjogba is; ez a szerzői alapállás nem egy progresszív munkát, hanem egy 100 éves időtávot összegző művet eredményezett.

Összegezve: Király Miklós könyve megfelel az MTA doktori értekezéssel szemben támasztott követelményeinek. A pályázó téziseit elfogadom, a mű nyilvános vitára történő kitűzését támogatom, és az MTA doktora cím megszerzéséhez megfelelőnek tartom.

Szeged, 2026. június 8.

Dr. Papp Tekla DSc